

Grattis grundskolan, till de 50 åren!

Gunnel Colnerud

Institutionen för beteendevetenskap och lärande,
Linköpings universitet

Förra året skulle en 50-åring ha hyllats. Grundskolan fyllde 50 år! Det blev inte något stort kalas. Man kan fråga sig om de som kunde väntas organisera firandet, till exempel Skolverket, inte tyckte att 50-åringen förtjänade gratulationer. De enda som, mig veterligen, uppmärksammade jubileet var Lärarnas riksförbund, vilket är värt att notera. I synnerhet som det stora motståndet i lärarkåren mot grundskolans införande kom från just Lärarnas riksförbunds dåvarande medlemmar, nämligen adjunkterna. Lärarnas riksförbunds hyllning visar att senare generationer omfattar grundskoleidén.

När grundskolan år 1987 fyllde 25 år anordnade Skolöverstyrelsen en konferens som resulterade i en bok "Grundskolan 25 år" (utkom 1988), där visioner, verklighet och framtid diskuterades. Fem artiklar av antologins tretton är skrivna av grundskolans politiska och ideologiska upphovsmän. Fem artiklar är författade av forskare i pedagogik.

Även femtioårsjubileet firades av Lärarnas riksförbund med en bok, "Grundskolan 50 år - från folkskola till folkets skola". I den medverkar bland andra tretton politiker, sådana som varit med under de gångna åren och sådana som var aktuella 2012. Två forskare bidrar.

Ett jämförande intryck av de båda skrifterna är att bekymren över bristen på likvärdighet, demokratifostran och kunskapsstandard är gemensamma, men att 25-åringen tilltros en mera hoppfull utveckling än 50-åringen. Så har ju också grundskolan utsatts för hot som man inte i sin blekaste fantasi kunde ha föreställt sig 1987; marknadsisering, konkurrens, plundring, segregering och ständig kritik.

Det är inte utan vemod man läser i 25-åringens bok om idéerna om en likvärdig och demokratiförsvarende skola. Texterna är inte alls okritiska. Många andas otålighet. Förändringarna skedde inte snabbt nog. Allt vilar emellertid på antagandet att svensk grundskola var värd att fira och att de ideal som man hyllade vid dess tillkomst fortfarande var giltiga. Sverige behövde en skola för alla, som samlade alla i ett gemensamt samhällsbygge. Britt Mogård, moderat utbildningsminister i slutet av 1970-talet, påminner i ett yttrande om att "skolan ska stimulera barn och ungdomar att vilja omfatta vår demokratis grundläggande värderingar och låta dessa komma till uttryck i vardaglig handling". Hon var inte rädd för att framhäva viktiga värden. Hon startade en "normgrupp" och en omfattande debatt under devisen "skolan ska fostra".

Det mest intressanta vid läsningen av de båda skrifterna som ju har samma ärende - att betrakta grundskolan som en företeelse man hyllar - är texterna om svensk skolas låga resultat i matematik. Besvikelsen över svenska elevers prestationer i matematik är således inget nytt fenomen.

Torsten Husén (1988), professor i internationell pedagogik och en av Sveriges mest ansedda forskare i internationell kontext, visar hur svenska elever har en oförändrat låg placering mellan 1964 och 1980 års IEA-mätningar (International Association for the Evaluation of Educational Achievement). Resurserna till svensk skola har ökat under mellantiden, men inte givit effekt på resultaten. Lärarna i 1980 års mätning hade fått skatta på en femgradig skala i vilken utsträckning eleverna haft "tillfälle att lära" sig det som den aktuella uppgiften prövade. I denna skattning ligger svenska elever under 30 % vad gäller algebra och geometri. När länderna jämförs i detta avseende framgår ett visst samband mellan tillfälle att lära och uppnådd kompetens - utom för Japan som kommer på första plats trots att bara 50 % av eleverna haft tillfälle att lära. Husén diskuterar

orsaker till skillnaderna mellan länder och visar att klasstorlek inte har något som helst samband med elevernas prestationer, vilket bekräftas av senare upprepade studier (Hattie, 2009). Japan hade 41 elever i genomsnitt per klass, medan Sverige hade den i särklass högsta lärartätheten.

Husén stannar i stället för lärarnas ämneskompetens - eller snarare brist på - som förklaring till de låga resultaten. 1967 beslutades att man var behörig till mellanstadielärautbildning efter 2-årig fackskola, social linje. Det gjorde att svenska lärare, åtminstone en del av dem, hade sämre ämnesteoritisk bakgrund i internationell jämförelse.

Matematikämnet är det enda enskilda skolämne som behandlas i ett eget kapitel även i 50-årsboken. 25 år har gått och resultaten från senare internationella mätningar tyder på att svenska elever har "halkat efter" i matematik. I tiden mellan Husén (1988) och Dag Jonsson (2012) måste de åtminstone haft en tillfällig resultatbott att halka ner ifrån, eftersom problemet med försämrade matematikresultat nu upprepas. Jonsson (ibid) har funnit en delförklaring som liknar den tidigare nämnda "tillfälle att lära". Svenska elever möter nämligen, enligt författaren, kursmomenten i en annan ordningsföljd än i flertalet andra länder. Han påpekar också att resultaten i matematik är väl korrelerade med antalet timmar som eleverna ägnar åt ämnet och att svenska elever ägnar mindre tid åt hemuppgifter än jämförda länder. Men även Jonsson pekar på lärarnas kompetens som en avgörande faktor. Med referens till forskning av Madeleine Löwing och Wiggo Kilborn (2010) uppmärksammar han ett resultat som de uppnått i en studie av elevers matematikkunskaper och kunskapsutveckling. De refererade forskarna fann att de flesta elever på högstadiet saknar förståelse för geometri. De saknar språk, det vill säga begrepp och termer som gör det möjligt att föra, även enkla, resonemang om geometriska figurer. Denna brist förklaras med att även många lärare saknar en terminologi för den grundläggande geometrin. Dessa lärare har således inte det nödvändiga yrkesspråk som behövs för att genomföra yrkets uppdrag. Det framkom vidare att ett stort antal lärare saknade didaktisk utbildning i geometri.

Det är knappast lärarna själva som kan göras ansvariga för de förkunskapskrav som beslutas eller för det innehåll i lärarutbildningen som de erbjudits. Vad som kan betraktas som lärarprofessionens yrkesspråk är fortfarande ofullständigt utrett. Förhållandena har varit kända i minst 25 år och det kan väl kallas ett systemfel att man inte lyckats hitta ett sätt att åtgärda bristerna. En professions yrkesspråk innefattar de termer och begrepp som är nödvändiga för att utföra det uppdrag som professionen åtagit sig. Dessutom krävs att de professionella har goda tankeredskap i form av teorier på en förklarande nivå, övergripande tankemodeller för yrkets utövande (Colnerud & Granström, 2002).

Internationella jämförelser av resultat är inte det viktigaste ärendet i de två jubileumsskrifterna. Efter att ha läst dessa två generationers tankar om grundskolans utveckling befarar jag att det förhåller sig på samma sätt med andra, mindre mätbara mål såsom fostran, som med matematiken. Att likvärdigheten har minskat finns det empiriska belegg för (Skolverket, 2013). Det tycks som om grundskolan inte har gjort de framsteg som man saknade, men hoppades på, när den fyllde 25 år. Det kanske är med system som med individer. Man är inte nödvändigtvis klokare när man är 50 än när man är 25, men man har vant sig vid sina svagheter. Och hur många lär sig egentligen något av sina erfarenheter?